

Т.І. Гладка (м. Полтава)

Інноваційна діяльність і гуманізація освіти: філософський аспект

«Інноваційна діяльність – це важка і наполеглива робота»

Пітер Друкер

У статті аналізується філософський аспект співвідношення процесів інноваційної освітньої діяльності й гуманізації освіти. Акцентується увага на проблемах здійснення інноваційної діяльності в системі освіти. Автор вдається до спроби визначити основні орієнтири сучасної інноваційно-гуманістичної моделі освіти.

Article analyses philosophical aspect of the correlation between innovative educational process and education humanization. Special attention is paid to problems of innovative activities in the system of education. Author tries to definite main points of modern innovative and humanistic school model.

Сучасні глобалізаційні процеси стимулюють інноваційну діяльність, а тому інноваційна політика в державі розглядає освітню галузь як головну інституцію культивування інтелектуального потенціалу суспільства та підготовки спеціалістів, які в майбутньому зможуть визначити напрям інтенсифікації інновації.

На даний час в Україні не сформована модель інноваційної політики, бракує законів, норм інноваційного права, механізмів державного регулювання інноваційних процесів.

Система освіти на сьогодні позбавлена загальновизнаної концепції інноваційної діяльності. Інноваційні процеси здійснюються без ґрунтовного аналізу тих інноваційних процесів, які відбуваються в світі, невизначеністю важелів впливу на їх розвиток. Існуючі закони та нормативно-правові акти

щодо проведення інноваційної діяльності не забезпечують їй відповідного правового поля і не додають позитивних імпульсів для «народження» інновацій.

Ефективною підтримкою інноваційної освітньої діяльності може стати формування сучасної Національної інноваційної системи (НІС) як цілісного науково-виробничого комплексу, що об'єднає: науку, освіту, підприємництво, механізми фінансування інновацій, механізми захисту інтелектуальної власності. Для її побудови уряд, наука освіта, промисловість, фінансові корпорації мають створити «стратегічний союз нового типу», системним ядром та ініціатором якого виступає держава з подальшим делегуванням даної функції науці нового типу [1].

Проблеми інноваційної діяльності в освіті представлені у дослідженнях вітчизняних педагогів Л. Даниленко, І. Дичківської, О. Козлової, В. Паламарчук, І. Підласого та ін.

Л. Даниленко розглядає інноваційну діяльність як процес «внесення нових елементів у традиційну систему, створення та використання інтелектуального продукту, реалізації нових оригінальних ідей у формі готового товару (послуги) на ринку; інноваційна освітня діяльність відповідно є процесом внесення якісно нових елементів в освіту» [2, с. 95].

І. Дичківська вважає інноваційну педагогічну діяльність «основою оновлення навчальних закладів, чинником розвитку освітніх систем». Результат її визначають структурні та змістові зміни в роботі закладу [3, с. 255]

На думку В. Паламарчук, суть інновацій «полягає у створенні нового продукту діяльності людини, що має суспільну значущість та узагальнено характеризується двома ознаками: перетворенням явищ, речей, процесів або інших образів; новизною, оригінальністю продукту діяльності» [4, с. 59].

Аналіз педагогічної літератури з проблем інновацій засвідчує як різноманітність поглядів на поняття інновацій, так і відсутність серед них конструктивної дефініції, яка б надихала і орієнтувала педагогічну практику та освітню політику.

Мета статті – провести філософський аналіз співвідношення інноваційної діяльності та гуманізації освіти.

Дослідження сутності інноваційної діяльності потребує участі філософії освіти. У філософських словниках відсутнє тлумачення поняття «інноваційна діяльність», окреслення її знаходимо у визначенні категорій «інновація», «інноваційний процес». Вона трактується як діяльність, «в результаті якої створюються і матеріалізуються нововведення, які викликають якісні зміни в різних сферах життєдіяльності, орієнтовані на раціональне використання матеріальних і соціальних ресурсів» [5, с. 267-268].

У педагогічній практиці інноваційна діяльність зазнає певного нівелювання. За неї часом видаються стихійні, епізодичні нововведення, результат яких важко спрогнозувати через відсутність критеріїв відбору, механізмів експертизи, невизначеності обов'язків її суб'єктів тощо.

Усе частіше «істинну» інновацію, головною відмінністю якої, за визначенням Пітера Друкера, є «створення нової цінності», підміняють несуттєві елементи тимчасового «оновлення», які не продукують якісних перетворень, а «створюють тільки привід для захоплення та тріумфу» [6].

Максимально наблизитись до розуміння «інноваційної освітньої діяльності» зможемо, коли будемо готові дати відповідь на два питання:

- 1) У чому полягає нова цінність продукту освіти?
- 2) Які застосовувати кваліметричні виміри «нової цінності»?

Сучасній освіті притаманні дві тенденції:

- 1) внесення змін шляхом розробки парадигм, моделей, концепцій, технологій тощо;
- 2) впровадження в педагогічний процес гуманістичних ідеалів, орієнтованості навчального процесу виключно на учневі як суб'єкті освітнього процесу.

Ці дві тенденції співвідносяться, адже уже за своєю сутністю інноваційна діяльність демонструє гуманістичну спрямованість, а власне гуманізація передбачає інноваційну. Проте чи простежується така відповідність в освіті?

Не дивлячись на «потуги» інноваційної діяльності та пропагування гуманістичних ідеалів, масова школа перебуває у стані дегуманізації. Завдання освіти спрямоване на виконання програм, стандартів, а не на виховання особистості як суб'єкта власного життя. Навчальний процес сфокусований на збільшенні об'єму знань, їх репродуктивному засвоєнню, учень все ще залишається об'єктом навчання і виховання. Школа продовжує оцінювати рівень знань та умінь учнів і абсолютно не відстежує, як ці знання впливають на розвиток особистості та її самовдосконалення.

Просуванню інноваційної діяльності перешкоджають усталені стереотипи мислення педагогів, брак відповідного науково-методичного забезпечення нововведення, недостатня підтримка з боку місцевих органів управління освіти.

Проблемою залишається фахова непідготовленість педагогічних кадрів до впровадження інновацій, відсутність забезпечення відповідної курсової підготовки вчителя, фінансової підтримки закладів, заохочення «інноваторів». Сама процедура проведення інноваційної діяльності є розмитою, позбавленою правової відповідальності за її здійснення.

До проблем інноваційної діяльності також слід віднести острахи переважної частини педагогів перед «нововведенням». Ще Ф. Бекон зауважував «новое не так-то легко приспособить: оно хоть и приносит пользу, но смущает своей новизной». Також Ф. Бекон застерігає «надо непременно удостовериться, что именно преобразования повлекут за собой перемены, а не жажда перемен служит предлогом к преобразованию» [7, с. 404-405].

З огляду на вищесказане освітня галузь потребує вироблення стратегій розвитку в руслі нової філософсько-освітньої парадигми.

У монографії С.Ф.Клепка «Інтегративна освіта і поліморфізм знання» виділено чотири основних філософських підходи, які є основою вибору цінностей змісту педагогічної освіти [8, с. 59-60]:

Догматичний реалізм. Завдання навчальних закладів: виховати раціональну особистість з розвинутим інтелектом. Дати їй знання фактів і принципів, що нібито «не піддаються впливові часу». Викладачі допомагають

навчитися раціонально мислити, їхні пояснення побудовані за сократичним методом, вони експліцитно передають традиційні цінності. Навчальний план будується класично – аналіз літератури, усі предмети обов'язкові.

Академічний раціоналізм. Завдання – сприяти інтелектуальному зростанню особистості, розвивати її компетентність. Освітній ідеал – громадянин, здатний до співробітництва з метою соціальної ефективності. Основна увага приділяється оволодінню основоположними поняттями і принципами академічних предметів. Учитель як авторитет у своїй галузі експліцитно передає традиційні цінності. Основні навички і предмети – рідна мова, арифметика, природничі науки, історія та іноземна мова. Педагог прагне дати глибокі, основоположні знання, а з іншого боку, відбувається відбір здібних і нездібних їх засвоїти.

Прогресивістський прагматизм. Завдання – удосконалення демократичних начал соціального життя. Освітній ідеал – особистість, здатна до самореалізації. Програми навчання зорієнтовані на можливість здійснення ними у майбутньому такого шкільного навчального плану, який буде зосереджуватися на особистості дитини, орієнтуватися на інтересах учнів, прагнутиме відповідати на реальні життєві проблеми, включаючи міждисциплінарне знання. Вважається, що знання сприяє зростанню і розвитку особистості, процес навчання йде не лише у класі, але й у житті, основна увага надається активному й цікавому навчанню. З'являються факультативні предмети, гуманістичні методи викладання, альтернативне і вільне навчання.

Соціальний реконструкціонізм. Мета – поліпшення і перетворення суспільства, виховання для змін і соціальних реформ. Звідси завдання – навчати таким навичкам і знанням, які б дозволили встановити проблеми, від яких потерпає суспільство, і розв'язувати їх. Активне навчання націлюється на сучасне і майбутнє суспільство. Учитель виступає як агент соціальних реформ і змін, як керівник проектів і лідер досліджень, допомагає учням усвідомити проблеми, що стоять перед людством. У навчальному плані значне місце приділяється суспільним наукам і методам соціального дослідження,

підкреслюються тенденції сучасного і майбутнього розвитку, національні й міжнародні питання. У навчанні прагнуть утілити ідеали рівності, культурного плюралізму

Донині в освіті домінуючими залишаються сплав догматичного реалізму з академічним раціоналізмом, що не зовсім адекватні викликам інформаційного суспільства. Сценарію гуманістичної освіти, можливо б, відповідав синтез прогресивістського прагматизму та соціального реконструкціонізму?

Якою має бути модель сучасної інноваційної освіти? Чи може бути інноваційне суспільство з «неправильною освітою»? Стосовно цього С. Клепко, окреслюючи відмінності підходів щодо здійснення інноваційних процесів у США та Україні, порушує глобальне питання «співвідношення в суспільстві інноваційних потуг і стану освіти в загальному цивілізаційному контексті». Спроба осмислити парадокси «інноваційного суспільства неправильної освіти» США та «правильної освіти» і «безінноваційного суспільства» нашої країни, в свою чергу породжує дискусійне питання «можливо, щоб у суспільстві панував інноваційний дух, потрібно, щоб у ньому була спочатку «неправильна освіта» [9, с. С.3-11]?

М. Романенко пропонує «нарощування гуманістичного потенціалу освіти, яка могла б бути теоретико-методологічним орієнтиром при вивченні загальної стратегії розвитку освіти і до якої можна було б прив'язати систему емпіричних індикаторів при програмуванні цієї стратегії розвитку» [10].

Під гуманізацією освіти розуміється процес становлення відповідних принципів гуманізму, спосіб функціонування навчальних закладів. Гуманізація освіти передбачає гуманістичний стиль мислення.

Польський педагог і філософ Б.Суходольський у книзі «Виховання над усе» зазначає: гуманістична освіта – це освіта про існування, тобто освіта, яка вчить нас, як жити, а не інтелектуальна освіта, яка тільки вводить нас у систему погляду на світ [11, с.77].

Гуманізм як світогляд антропоцентризму утверджувався в епоху Просвітництва. Ідеї гуманістичної освіти особистості обстоювались у працях німецьких філософів ХІХ ст. (І.Кант, Гегель, Гумбольдт).

Що пропагує гуманізм ХХІ століття? Яких обрисів має набувати філософсько-освітня парадигма? Президент Міжнародної академії гуманізму, почесний професор університету штату Нью-Йорк в Буффало Пол Куртц вважає, що в умовах інформаційної революції народжується четверта пост-постмодерністська гуманістична за своєю суттю парадигма, яка відходить від релігійних питань і звертає увагу на людських бажаннях і потребах; зосереджує свою енергію на способах досягнення людського щастя в цьому, а не в «іншому світі»; підкреслює гідність і цінність кожної особистості; намагається розширити простір людської свободи; пропагує соціальну справедливість, рівність і законність. Парадигма підкреслює особливу роль освіти і критичного мислення «як кращих двигунів суспільного прогресу» [12].

Куртц виділяє п'ять головних ознак гуманізму:

- 1) гуманізм пропонує набір цінностей та достоїнств, що витікають із визнання людської свободи і самостійності. Етика гуманізму протистоїть етиці релігійно-авторитарній;
- 2) гуманізм заперечує ідею надприроднього;
- 3) гуманізм прихильний методу дослідження, що спирається на розум і наукову об'єктивність;
- 4) гуманізм володіє своєю нередуктивістською природньою онтологією, що заснована на науковому знанні;
- 5) справою філософів-гуманістів є не тільки питання теорії, а й втілення ідей гуманізму в практичному житті як альтернативі теїстичним релігіям [13].

Трансформуючи ідеї Куртца в універсум освіти отримаємо антропологічну освітню парадигму.

Які реалії гуманізації нинішньої освіти?

Шкільна освіта перевантажена програмами, проведенням різноманітних конкурсів, олімпіад, змагань, які, нібито на перший погляд, націлені на

виявлення та розвиток здібностей дитини. Але парадокс в тому, що в результаті від такого «масового заходизму» школа потерпає. Учнів практично силоміць змушують брати участь у вищезазначених заходах. Чи гуманно це?

Чи завжди взаємодія учасників навчального процесу будується за принципами гуманізму? Нормативне поле української освіти змушує учителя виконувати місію «імперативного наглядача» за навчанням та поведінкою дитини. Манера педагогів «повчати» дитину, змушувати коритися вимогам, а інколи і приниження дитини усувають можливість культивування гуманістичних паростків в освітньому середовищі.

Можливо, ідея створення етичного кодексу українського вчителя зніме ці проблеми? Але є певний сумнів, бо в статтях запропонованого для обговорення проекту простежується деяка примітивність та ігнорування принципів сучасної філософії гуманізму.

Як розцінювати з позиції гуманізму відведення другорядності питанню місцезнаходження школи, її архітектурної досконалості, естетичного оформлення кабінетів, їдальні тощо?

Критерії оцінювання діяльності школи досі зорієнтовані на кількісні показники: участь у конкурсах, олімпіадах, змаганнях, наявність медалістів, вступ до вищих навчальних закладів, кількості впроваджених інновацій (точніше сказати лжеінновацій).

Таким чином, криза сучасної освітньої системи полягає у розриві між філософськими знанням як основи інноваційної діяльності і педагогічною практикою. Побудова інноваційно-гуманістичної освіти як умови і наслідку інноваційного суспільства формує новий тип педагогічного мислення.

Але якщо сучасна освіта не відповідає гуманістичним ідеалам, то як визначати сьогодні орієнтири інноваційної діяльності?

Проблема інноваційно-гуманістичної освіти, відношення її до оточуючого світу та впливу на суб'єктів, що в ній задіяні, ще потребує подальших філософських рефлексій.

Література

- ¹ Макаренко И.П. Проблемы инновационной политики в условиях реформирования экономики // «Экономист». – 2005. – № 4. – С. 40-42. // <http://www.iee.org.ua/ru/pub/p51>
- ² Освітній менеджмент: Навчальний посібник / За редакцією Л.Даниленко, Л.Карамушки.– К.: "Шкільний світ", 2003. – 400 с.
- ³ Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004.– 352 с.
- ⁴ Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики. – Т.2. – К.: Освіта України, 2005. – 504 с.
- ⁵ Новейший философский словарь / Сост. А.А.Грицанов. – Мн.: Изд. В.М.Скакун, 1998. – 896 с. // <http://lib.rin.ru/doc/i/188501p.html>
- ⁶ Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке. // <http://enbv.narod.ru/text/Econom/druker/str/03.html#2>
- ⁷ Бэкон Ф. Сочинения в двух томах. 2 -е испр. и доп.изд.Т.1.М., «Мысль», 1977. – 567 с.
- ⁸ Клепко С.Ф. Интегративна освіта і поліморфізм знання. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. – 360с.
- ⁹ Клепко С.Ф. «Освіта, яка заохочує запитування, або таємниця парадоксу «Innovation Societies» – «MisEducation // «Вісник програм шкільних обмінів». – 2003. – № 16. – С.3-11
- ¹⁰ Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід. – Наукова монографія. – Дніпропетровськ, Видавництво "Промінь", 2001. // <http://doippo.iatp.org.ua/text/Rom-Monogr-Humanizm.htm>
- ¹¹ Por.В.Suchodolski, Wychowanie mino wszystko, Warszawa, 1990
- ¹² Куртц Пол Гуманизм и скептицизм – парадигмы культуры третьего тысячелетия.// Здравый смысл. – 2000. – № 17 // <http://humanism.al.ru/ru/magazine.phtml?issue=2000.17-01>
- ¹³ Черный Ю. Современный гуманизм (обзор) // <http://humanism.al.ru/ru/articles.phtml?num=000142#s3>